

Бронзовий кабан

У місті Флоренції, неподалік від площі дель Грандука, є невеличка вуличка, яка зветься, якщо не помиляюся, Порта-Росса. Тут, перед овочевим та зеленим ринком, стоїть бронзовий кабан майстерної роботи; з його рота біжить чиста свіжа вода. Сама тварина вже зовсім почорніла від часу, лише морда блищить, як полірована: її відполірували сотні рук бідняків, дітей і дорослих, що обіймали її та підставляли під струмінь води свої пересохлі роти. Лише подивитися, як якийсь гарненький напівголий хлопчисько обіймає гарну тварину і наближає свій свіженький ротик до її морди — справжня картина! Кожен, хто потрапить до Флоренції, без труднощів знайде це місце: варто лише запитати будь-якого жебрака, і він одразу скаже, де знаходиться бронзовий кабан.

Був ранній зимовий вечір; гори лежали всі в снігу, але на небі сяяв місяць, а місяць в Італії світить так, що перетворює й ніч на день — не гірше за наші темні зимові дні. Та що я — не гірше! Навіть краще, бо тут світиться саме повітря, і небо наче піднімається вище, тоді як у нас, на півночі, ця холодна свинцева дахівка — небо — просто гнітить нас до сирої землі, яка рано чи пізно придавить кришку нашої труни.

У герцогському саду, під тінею піхт, де й взимку цвітуть тисячі троянд, цілий день сидів маленький обірванець. Хлопчисько міг би послугувати живим зображенням Італії: він так і сяяв красою і водночас був такий жалюгідний, такий нещасний... Йому страшенно хотілося їсти й пити, але ніхто не подав йому сьогодні жодної монетки. Тим часом стемніло, сад пора було зачиняти, і сторож вигнав хлопчика геть. Довго стояв бідолашка, замислившись, на мосту, перекинутому через Арно, і дивився на зірки, що блищали у воді.

Потім він попрямував до бронзового кабана, нагнувся, обхопив його ручкою за шию і, наблизивши ротик до його блискучої морди, став жадібно ковтати свіжу воду. Тут же валялося кілька листочків салату й пара каштанів — вони стали йому за вечерю. На вулиці не було ні душі, хлопчик був сам-самісінький, і він увівся на бронзового кабана, схилив кучеряву голівку на голову тварини й миттю заснув.

О півночі бронзовий кабан поворухнувся, і хлопчик виразно почув: «Тримайся міцніше, малюку, тепер я побіжу!» І кабан справді пустився з хлопчиком щодуху. Оце була їзда!

Насамперед вони попрямували на площу дель Грандука; бронзовий кінь на герцогському монументі голосно заржав; строкаті герби на старій ратуші засвітилися, наче транспаранти, а Мікеланджелів Давид змахнув пращею; повсюди пробуджувалося якесь дивне життя. Бронзові групи «Персей» і «Викрадення сабіянок» стояли, наче живі; крик смертельного жаху лунав по чудовій безлюдній площі.

Біля Палаццо Уффіці, під аркою, де під час карнавалу збирається вся флорентійська знать, бронзовий кабан зупинився.

— Тримайся міцніше! — сказав він хлопчикові. — Тепер марш угору сходами!

Хлопчисько за весь цей час не промовив ні словечка, тремтячи від страху й радості. Ось вони вступили до довгої галереї; хлопчик добре знав її: він бував тут і раніше. Стряни рябіли картинами, повсюди стояли бюсти й статуї, осяяні чудовим світлом; здавалося, тут панував ясний день. Але ще краще стало, коли розчинилися двері до бічних зал! Уся ця розкіш була добре пам'ятна хлопчикові, але цього разу все постало перед ним у якомусь особливому, дивному освітленні.

Ось перед ним чарівна гола жінка — таке досконалість природи могла бути відтворена в мармурі лише мистецтвом незрівнянного художника. Її дивні форми дихали життям, біля ніг її гралися дельфіни, безсмертя сяяло в її погляді. Люди звать її Венерою Медічейською. По обидва боки богині розмістилися мармурові статуї чудових юнаків: один точив меч — його звать «Точильником»; на іншому ж постаменті боролися гладіатори. І меч точився, і борці билися заради богині краси.

Увесь цей блиск майже засліплював хлопчиська; стіни сяяли різнобарвними фарбами; все було — саме життя, саме рух. Тут було ще одне зображення Венери, земної Венери, сповненої життя й вогню, такою, якою вона марилося Тіціану. Так, це були два чудові жіночі образи! Прекрасне, нічим не прикриті тіло Тіціанової Венери спочивало на м'якому ложі; груди її тихо здіймалися, голова легенько ворухнулася, пишне волосся спадало на круглі плечі, а темні очі горіли пристрастю. Жодна з картин не насмілилася, однак, зовсім виступити з рами. Сама богиня краси, гладіатори й точильник також залишалися на своїх місцях: їх скувало сяйво, що лилося від зображення Мадонни, Ісуса та Івана. Святі перестали бути картинами, це були вже самі святі!

Яка краса, який блиск панували в цих залах! Бронзовий кабан обійшов їх крок за кроком, і хлопчик усе побачив. Одне видовище витіснялося з пам'яті іншим, але одна картина залишила в його душі незгладимий слід, головним чином

завдяки зображеним на ній радісним, щасливим дітям; хлопчик уже раз бачив їх удень.

Багато хто пройшов би, мабуть, повз цю картину, а між тим це справжній скарб поезії. На ній зображено Христа, що сходить у преисподню, але навколо нього товпляться не замучені грішники, а язичники. Малював картину флорентієць Анджело Бронзіно. Найкраще в ній — вираз на обличчях дітей твердої впевненості в тому, що вони зйдуть на небо. Двоє малюків уже обіймаються одне з одним; один, що стоїть трохи вище, простягає руки тому, що стоїть нижче, вказуючи при цьому пальцем на самого себе, наче кажучи: «Я йду на небо!» На обличчях же дорослих написані боягка, невпевнена надія й смиренна благання.

На цю картину хлопчик дивився найдовше; бронзовий кабан стояв нерухомо, і раптом почувся тихий зітх. Звідки він вирвався? З картини чи з грудей тварини? Хлопчик простяг руку до дітей, що усміхалися, але кабан помчав назад до передньої зали.

— Дякую тобі, милий, славний кабанчику! — сказав хлопчисько й погладив тварину, яка — тук, тук! — збігала вниз сходами.

— Дякую й тобі! — сказав кабан. — Я допоміг тобі, а ти допоміг мені: я можу рухатися лише тоді, коли на мені сидить невинна дитина. Тоді я можу навіть проходити під променями лампади, що горить перед образом Мадонни. Всюди можу я входити з тобою, тільки не до церкви! Але дивитися туди крізь відчинені двері мені не заборонено! Не злазь же з мене! Якщо ти злізеш, я стану таким самим мертвим, нерухомим, яким ти бачив мене вдень на вулиці Порта-Росса.

— Я не покину тебе, милий кабане! — сказав хлопчик, і вони вихором помчали вулицями на площу, до церкви Санта-Кроче.

Величезні вхідні двері розчинилися; на вівтарі горіли свічки, так що в церкві й навіть на безлюдній площі було світло.

З надгробного пам'ятника, що містився в лівому приділі церкви, струмувало якесь дивовижне світло, наче навколо утворилося сяйво із сотні тисяч рухомих зірок. На пам'ятнику красувався герб: червона, наче палаюча у вогні, драбина на блакитному полі. То була гробниця Галілея; вона дуже проста, герб же сповнений глибокого значення. Він міг би послугувати гербом самого мистецтва чи науки: представників їх адже теж веде до безсмертя палаюча драбина; усі пророки мистецтва й науки, позначені дарами Духа, сходять на небо, як пророк Ілля.

Зображення, розміщені на мармурових саркофагах у правому приділі церкви, здавалося, всі ожили. Тут стояв Мікеланджело, там — Данте з лавровим вінком на чолі, тут — Альфієрі, Макіавеллі — повсюди великі мужі, гордість Італії (Неподалік від гробниці Галілея знаходиться гробниця Мікеланджело; на ній — його бюст і три алегоричні зображення: Скульптура, Живопис і Архітектура. Поруч — гробниця Данте (тіло його спочиває в Равенні); на ній видно фігуру Італії, що вказує на колосальну статую Данте; тут же поезія оплакує завдану нею втрату. За два кроки — надгробний пам'ятник Альфієрі, прикрашений лаврами, лірою й масками; над гробом плаче Італія. Гробниця Макіавеллі завершує цей ряд пам'ятників великих людей Італії. — Приміт. автора.). Церква Санта-Кроче чудова, набагато гарніша, хоч і не така велика, як мармуровий Флорентійський собор.

Складки мармурових одерж ворухнулися, а самі зображення великих людей підняли голови й

спрямовували погляди на сяючий вітвар, звідки лунав спів і де хлопчики в білосніжних шатах кадили золотими кадильницями; сильне пахощі струменіли з церкви на площу.

Хлопчик простягнув руку до світлого саява, але тієї ж миті бронзовий кабан помчав далі, і йому довелося міцно притиснутися до шиї тварини. Вітер так і свистів у нього у вухах, двері собору з вереском зачинилися; тут свідомість покинула хлопчика, смертельний холод охопив його члени, і — він розплющив очі.

Вже був ранок; він напівсидів, напівлежав, майже зовсім зісковзнувши зі спини кабана, який стояв, як і завжди, на своєму звичному місці.

Жах охопив хлопчика при одній думці про ту, кого він називав матір'ю. Вона послала його вчора збирати милостиню, але ніхто не подав йому нічого; голод мучив біднячку. Ще раз обійняв він кабана, поцілував його в морду, кивнув йому головою і рушив в одну з найвужчих вулиць, де ледве-ледве міг пройти нав'ючений осел. Потім хлопчик увійшов у напіввідчинені, оковані залізом двері і став підніматися брудною цегляною сходами з мотузкою замість поручнів. Сходи вели на відкриту галерею, всю обвішану лахміттям; з галереї у двір спускалися інші сходи; посеред двору знаходився колодязь, від якого до всіх поверхів були проведені товсті залізні дроти, а по них то й день рухалися відра з водою; воріт рипів, а вода з відер плескала на бруківку двору. По вузькій напівзруйнованій цегляній драбинці хлопчик піднявся ще вище; назустріч йому весело збігали сходами двоє російських матросів і ледь не

збили хлопчиська з ніг. Вони поверталися з веселої нічної гулянки; за ними йшла немолода, але міцно складена жінка з густим чорним волоссям.

— Багато приніс? — запитала вона хлопчика.

— Не сердься! — благав він. — Ніхто не дав мені нічого!

І він схопився за край сукні матері, ніби бажаючи поцілувати його. Вони увійшли в кімнату; описувати її ми не будемо; досить буде сказати, що там стояв глиняний горщик з гарячим вугіллям — грілка, або *marito*, як його звуть в Італії. Жінка взяла його і стала гріти свої руки.

— Щось ти все-таки приніс? — запитала вона, штовхнувши хлопчика ліктем.

Дитина заплакала; вона дала йому стусана ногою; він голосно заверещав.

— Замокни, а то я розіб'ю твою горласту башку! — сказала вона і замахнулася на нього грілкою.

Хлопчик із криком припав до землі. Двері відчинилися, і увійшла сусідка, теж з грілкою в руках.

— Фелічита! Що ти робиш з дитиною?

— Дитина моя! — відповіла Філічита. — Я можу вбити його, якщо захочу, та й тебе разом, Джаніно!

І вона замахнулася грілкою. Сусідка підняла свою на захист, і горщики зіштовхнулися — черепки, вугілля і попіл розлетілися по всій кімнаті, а хлопчик — за двері, у двір та на вулицю! Бідна дитина бігла, доки в неї не перехопило подих, і вона мимоволі зупинилася біля церкви Санта-Кроче, біля тієї самої, в якій побувала сьогодні вночі. Церква вся сяяла у вогнях; він увійшов, упав на коліна біля першої гробниці праворуч — це була гробниця Мікеланджело — і голосно зарыдав. Народ приходив і уходив, обідня скінчилася, нікому не було діла до хлопчика; зупинився було і подивився на нього лише якийсь літній городянин, але потім і той пішов своєю дорогою, як інші.

Дитина зовсім знесиліла від голоду і спраги, заползла в кут між стіною і мармуровою гробницею і заснула. Прокинувся він тільки під вечір — хтось розтовхав його; він устав і побачив перед собою того самого старика.

— Тобі нездоровиться? Де ти живеш? Ти цілий день тут? — засипав він хлопчика питаннями.

Хлопчик відповів, і старик повів його в маленький будиночок на одній з бічних вулиць неподалік від церкви. Вони увійшли в рукавичну майстерню: літня жінка старанно шила, а по столу перед нею стрибала маленька біленька болонка, острижена так коротко, що крізь шерстку просвічувало рожеве тільце. Болонка кинулася до хлопчика.

— Невинні душі живо впізнають одна одну! — сказала жінка і погладила собачку і дитину.

Добрі люди, нагодувавши і напоївши хлопчика, дозволили йому переночувати у них, а наступного дня дядечко Джузеппе хотів поговорити з матір'ю хлопчиська.

Дитину вклали на маленьке бідне ліжко, але воно здалося йому князівським: він звик проводити ночі на твердому камінні бруківки. Спокійно заснув він і бачив уві сні розкішні картини і бронзового кабана.

Вранці дядечко Джузеппе пішов, а бідний хлопчисько засмутився: справа закінчиться тим, що його відведуть до матері! І він плакав, цілуючи біленьку жваву собачку, а добра жінка лагідно кивала їм головою.

Ну, з чим же повернувся дядечко Джузеппе? Він довго бесідував з дружиною; та схвально хитала головою і гладила хлопчика по голівці, кажучи:

— Такий милий хлопчик! З нього вийде славний рукавичник, не гірший за тебе! У нього такі тонкі, гнучкі пальці! Він самою Мадонною призначений у рукавичники!

І хлопчик залишився у них. Дружина рукавичника вчила його шити; годували його добре, спав він чудово і став веселим, жвавим хлопчиком, який не проти був інколи пожартувати і подразнити Белліссіму — так звали собачку; але господарка грозила йому пальцем, лаялася і сердилася, що дуже засмучувало хлопчика. Раз якось він сидів, замислившись, у своїй комірчині, в якій сушилися і шкіри; вікна, що виходили на вулицю, були огорожені товстими ґратами; хлопчик не міг спати: бронзовий кабан не виходив у нього з голови, і раптом він почув на вулиці: тук! тук! Це, напевно, кабан! Хлопчик кинувся до вікна, але вулиця вже була порожня.

— Допоможи-но синьйору, візьми скриньку з фарбами! — сказала одного разу вранці господарка, побачивши молодого сусіда-художника, який тягнув скриньку і накатаний на палицю полотно.

Хлопчик взяв скриньку і пішов за художником. Вони вирушили до картинної галереї і піднялися тими самими сходами, які хлопчик так добре пам'ятав з

тієї ночі, коли їздив на кабані; він упізнав усі статуї і картини, чудову мармурову Венеру, Мадонну, Ісуса і Іоанна.

Ось вони зупинилися перед картиною Бронзіно, на якій зображено Христа, що сходить у преисподню і оточеного усміхненими і міцно вірячими у своє спасіння дітьми; бідний хлопчик теж весь просіяв усмішкою — він сам почував себе на небі.

— Ну, ступай собі! — сказав йому художник, який уже встиг установити свій мольберт.

— Чи не можна мені подивитися, як ви перенесете картину сюди, на це біле полотно? — сказав хлопчик.

— Тепер я ще не буду писати фарбами! — відповів художник і взяв вугільний олівець.

Швидко задвигалася його рука, очі вп'ялися в велику картину і, попри те що він робив лише одні тонкі штрихи, на полотні у нього з'явився той самий повітряний образ Христа, що і на картині, написаній олійними фарбами.

— Ну, ступай же! — сказав знову художник, і хлопчик тихенько побрів додому, сів за стіл і став учитися... шити рукавички.

Але думки його летіли до картинної галереї, він колов собі голкою пальці, робота не ладилася, зате і Белліссіму він більше не дразнив. Увечері хлопчик ковзнув у відчинені двері на вулицю; було холодно, але на небі сяяли чудові ясні зірочки. Він побіг безмовними вулицями просто до бронзового кабана, нахилився до нього, поцілував його в блискучу морду, потім усівся йому на спину і сказав:

— Як я сумував за тобою, любий кабане! Треба нам знову прокотитися сьогодні вночі!

Бронзовий кабан не ворухнувся, з рота його як і раніше бігла струмінь чистої, свіжої води. Хлопчик сидів на ньому, наче вершник на коні, як раптом хтось потягнув його за край сукні. Він глянув і побачив Белліссіму, маленьку, голеньку Белліссіму! Собачка теж непомітно шмигнула у двері і причепилася за хлопчиком. Белліссіма тявкала, ніби хотіла сказати хлопчикові: «І я тут! А ти куди це забрався?» З'явився перед хлопчиком вогненний дракон, бідняжка не злякався б його більше, ніж Белліссіми. Белліссіма на вулиці і «не одягнена!», як сказала б господарка. Що ж тепер буде?! Взимку собачку ніколи не випускали з дому без теплої, спеціально для неї зшитої, овечої попони. Овчина була прикрашена бубонцями і бантиками, прив'язувалася ж

до шийки і під черевцем червоними стрічками. Супроводжуючи в такому вбранні свою пані на прогулянку, собачка була схожа на маленького ягнятка, що перебирає ніжками.

«Белліссіма тут, і неодягнена! Що тепер буде?» Усі мрії розлетілися, хлопчик поцілував бронзового кабана, підхопив Белліссіму — бідняжка тремтіла від холоду — і побіг додому щодуху.

— Що це в тебе? Куди біжиш? — закричали два жандарми, що трапилися йому на дорозі; Белліссіма загавкала.

— Де ти вкрав таку гарненьку собачку? — спитали вони й відібрали її у хлопчика.

— Ах, віддайте мені собачку! — благав хлопча.

— Якщо ти не вкрав її, скажи вдома, щоб хтось прийшов за нею на гауптвахту.

І вони пішли з Белліссімою.

От яке горе! Що йому робити: кинутися в Арно чи йти додому з повинною? Хазяї, звичайно, заб'ють його до смерті! «Ну й нехай, я сам хочу померти; я піду тоді до Ісуса й Мадонни!» І він пішов додому, головним чином, щоб померти.

Двері були зачинені; він не міг дістати до дверного молотка; на вулиці не було ні душі, але на бруківці лежав буличник, і хлопчик почав колотити ним у двері.

— Хто там? — почувся оклик.

— Я! — сказав він. — Белліссіми немає! Відчиніть мені й бийте мене до смерті.

Піднялася метушня; особливо злякалася за бідну собачку хазяйка; вона зараз же поглянула на стіну, де висіла собача попона: овчинка була на місці.

— Белліссіма на гауптвахті! — заверещала вона. — Ах ти, негідний хлопчисько! Як це ти виманив її? Вона замерзне! Таке ніжне створіння в руках грубих солдатів!

І дядечкові Джузеппе довелося вирушити по собачку. Хазяйка охала, а хлопчик плакав; збіглися всі сусіди, прийшов і художник. Він притягнув до себе хлопця, став розпитувати, як усе сталося, і кой-як, уривками й клаптиками, дізнався всю історію про бронзового кабана й картинну галерею. Не одразу можна було зрозуміти хлопця.

Художник тішив хлопчика й заступався за нього перед старою, але вона заспокоїлася лише тоді, коли дядечко Джузеппе повернувся з Белліссімою, що побувала у солдатів. От яка радість! Художник приласкав бідного хлопця й дав йому цілу стопку картинок.

Картинки були чудові, прекумедні! Особливо гарний був бронзовий кабан — ну зовсім як живий! Краще нього й бути нічого не могло! Художник зробив кілька штрихів олівцем, і на папері з'явився бронзовий кабан, та не тільки він, а й будинок, що стояв позаду нього!

«Ось би вміти так малювати й писати фарбами! Весь світ став би моїм! Усе можна було б перенести на папір!»

Наступного дня, вичікуючи хвилини, коли залишився сам, хлопчик схопив олівець і спробував намалювати кабана на зворотному боці однієї з картинок. Вдалося! Трохи криво, трохи косо, одна нога товстіша за іншу, але все-таки можна було здогадатися, що це бронзовий кабан.

Хлопчик лікував! Правда, олівець ще погано слухався його — він чудово помічав це. Але наступного дня поруч із першим бронзовим кабаном стояв інший; цей був уже в сто разів кращий, третій же такий гарний, що кожен одразу впізнав би, з кого він був намальований.

Зате погано йшло шиття рукавичок, погано й повільно виконувалися різні маленькі доручення хазяїв. Завдяки бронзовому кабану хлопчик дізнався, що на папір можна перенести будь-яку картину, а місто Флоренція — справжній альбом, собі перегортай! На площі делла Триніта стоїть струнка колона; на самій вершині її — богиня правосуддя із зав'язаними очима й терезами в руках; скоро й вона потрапила на папір, переніс же її туди учень рукавичника. Колекція малюнків у нього все росла, але все це були поки що зображення предметів неживих. Раз підстрибнула перед ним Белліссіма, і він сказав їй:

— Стій нерухомо! Побачиш, якою ти вийдеш гарненькою на картинці!

Белліссіма, однак, не хотіла стояти нерухомо, і довелося її прив'язати. Але й прив'язана за хвіст і за голову, вона все-таки продовжувала стрибати й гавкати; знадобилося добряче затягнути шнурок. Раптом увійшла синьйора.

— Безбожний хлопчисько! Бідна собачка! — ось усе, що вона могла вимовити.

Потім вона відштовхнула хлопчика, дала йому копняка ногою й вигнала невдячного безбожника з дому, вкриваючи поцілунками й сльозами бідну, напівзадушену Белліссіму.

У цей час сходами піднімався художник, і — ось поворотний пункт нашої історії.

У 1834 році у Флорентійській академії мистецтв була виставка. Дві картини, що стояли поруч, приваблювали натовпи глядачів. На меншій картині був зображений веселий хлопець, який малював маленьку біленьку коротко стрижену собачку.

Модель, видно, не хотіла стояти нерухомо й тому була прикручена до столу за хвіст і за голову шнурком. Життя так і було в цій картині ключем, і всі були від неї в захваті. Картина належала, як казали, пензлю молодого флорентійця, знайденого десь на вулиці ще дитиною, вихованого старим рукавичником і самотужки навчившогося малювати. Один знаменитий тепер художник випадково відкрив його талант, коли хлопця виганяли з дому за те, що він, бажаючи намалювати хазяйчину улюбленицю собачку, зв'язав її й ледь не задушив.

З учня-рукавичника вийшов великий художник — про це свідчила й згадана картина, особливо ж та, більша, що стояла поруч. На ній була всього одна фігура: чарівний обірваний хлопець міцно спав, сидячи на бронзовому кабані з провулка Порта-Росса (Бронзовий кабан — копія; оригінал же — мармуровий і стоїть у галереї Палаццо дельї Уффіці. — Примітка автора.).

Усім глядачам було добре знайоме це місце. Руки хлопця спочивали на голові кабана. Миле бліде дитяче личко було яскраво освітлене промінням від лампадки, що висіла перед образом Мадонни. Картина була чудова! На кут розкішної золотої рами був повішений лавровий вінок, але між зеленим листям вилясала чорна стрічка й чорний флер.

Молодий художник незадовго перед тим помер.